

УДК 159.923.3-055.2:316.475

Характерологічна обумовленість партнерської прихильності у дівчат  
Кочарян О.С., Барінова Н.В., Свинаренко Ю.В.

*Стаття присвячена дослідженню характерологічних особливостей особистості дівчат з різним типом прихильності до партнера. Дослідницьку вибірку склали дівчата у віці ранньої дорослості та юності, в яких було встановлено чотири можливих типи прихильності: «Автономія», «Надзалежність», «Псевдоавтономія» і «Дезорієнтованість». Результати свідчать, що між групами дівчат з порушеними типами прихильності є значимі відмінності у виразності характерологічних особливостей. За результатами опитувальника Грігера, що досліджує характерологічні риси особистості, було виділено фактори: «Активне Я», «Дефензивне Я», «Конформне Я». Описаний психологічний зміст факторів.*

*Ключові слова: тип прихильності, характер, характерологічні риси особистості.*

*Характерологическая обусловленность партнерской привязанности у девушек*

*Статья посвящена исследованию характерологических особенностей личности девушек с разным типом привязанности к партнеру. Исследовательскую выборку составили девушки в возрасте ранней зрелости и юности, у которых было выявлено четыре возможных типа привязанности: «Автономия», «Сверхзависимость», «Псевдоавтономия» и «Дезориентированность». Результаты свидетельствуют, что между группами девушек с нарушенными типами привязанности есть значимые различия в выраженности характерологических особенностей. По результатам опросника Грегера, который выявляет характерологические черты личности, было выделено факторы: «Активное Я», «Дефензивное Я», «Конформное Я». Описано психологическое содержание факторов.*

*Ключевые слова: тип привязанности, характер, характерологические черты личности.*

*Character traits of the individual women with different types of attachment to a partner*

*The article investigates the character traits of personality of girls with different type of attachment to a partner. Study sample included women of youth age and early adulthood, in there were was established four types of attachment: "Autonomy", "Pseudo-autonomy", "Disorientation" and "Hyper-attachment". The results show that among the groups of girls with broken attachment types there are significant differences in the expression of character traits. According to the results of the questionnaire Grygera who explores characterological traits of personality, the following factors have been shown, "Active I", "Defender I", "Conformal I". There were also described the above factors, the psychological content.*

*Keywords: attachment style, character and characterological traits of personality.*

Актуальність дослідження. На сьогодні дослідники [1, 9, 10, 12, 17] відмічають збільшення порушень партнерської комунікації, таких як синдром «емоційного холоду», страх психологічної інтимності, міжособистісна залежність/контрзалежність, девальвація зрілості, «токсична любов» тощо. Це призводить до складностей у шлюбних стосунках, про що свідчить високий відсоток розлучень [6]. Згідно з даними Державної служби статистики в Україні 5 з 10 шлюбів розпадається; до того ж 50-60% всіх розлучень припадає на молоді сім'ї, велика частина з яких розлучається на першому році сімейного життя. Така ситуація серйозним чином порушує процеси становлення психологічного благополуччя у жінок, особливо в сучасних умовах загального кризового стану українського суспільства [17].

Порушення партнерства пов'язано з вторинними «заторними» переживаннями [12], такими як образа, злість, безпорадність. Присутність «заторних» переживань у житті людини серйозним чином ускладнює побудову «живих» відносин та робить неможливим психологічну інтимність у партнерстві [12]. Актуальними травмами у дорослому віці пояснюється дуже невелика частина розладів партнерських стосунків. Про це свідчать зокрема дані досліджень В.К. М'ягер та Т.М. Мішиної, згідно з якими у патогенезі неврозів значну роль відіграють інфантильні конфлікти у родині [13]. Пошук структурно-особистісних чинників, що predisponують порушенню партнерської комунікації видається важливою задачею психологічних досліджень.

Мета дослідження: виявити характерологічну обумовленість стилів партнерської прихильності.

Задачі дослідження:

1. Виявити стилі партнерської прихильності у дівчат;
2. Спростити простір характерологічних ознак, що презентовані методикою Грігера;
3. Виявити характерологічні особливості, що predisponують становленню стилю прихильності.

Проблематизація дослідження. Особливості будовання стосунків психологічної інтимності є стійкою особистісною характеристикою. У середині ХХ століття цій проблемі присвятив свої дослідження видатний британський психоаналітик Дж. Боулбі [4]. Терміном «прихильність» визначають різновид таких міжособистісних відносин, що побудовані на потребі у психологічній безпеці. Такі відносини виникають в результаті тривалої взаємодії й відрізняються вибірковістю, емоційністю та стійкістю. Прихильність до значимих фігур, що опікали у ранньому дитинстві, має вплив на подальший психологічний розвиток і функціонування особистості [8]. Недостатня або патологічна прихильність у дитинстві обумовлює розвиток форм деструктивних прихильностей у дорослому житті. В останній час зростає інтерес до особливостей прихильності у дорослості та її впливу на побудову романтичних відносин. Адже, саме романтичні відносини у дорослості – це відносини прихильності [4, 8]. Тип прихильності визначається двома незалежними соціально-психологічними настановами - прагнення до залежності і прагнення до незалежності від найближчого оточення [11]. На основі прийняття або неприйняття цих настанов виділено чотири типи прихильності: автономний

стиль, надзалежний стиль, псевдоавтономний тип і дезорієнтований [11, 16].

Характер є стійким конструктом особистості, що проявляється та реалізується в особливостях міжособистісних відносин, побудові партнерських стосунків, прихильності та відносинах психологічної інтимності. Таким чином, якість партнерської прихильності особистості у дорослості має характерологічну обумовленість. Характер є структурною внутрішньою особистісною репрезентацією стилю партнерської прихильності.

Традиція розуміння характеру у вітчизняній і зарубіжній психології має ряд істотних відмінностей [14]. У вітчизняній психологічній літературі другої половини ХХ ст. проблемам характеру приділялася велика увага. Говорячи про характер особистості, зазвичай розуміють сукупність стійких індивідуальних проявів особистості, що забезпечують визначеність її поведінки і ставлення до навколишнього [14]. Свого часу Н.Д.Левітовим, зокрема, у статті «Проблеми характеру в сучасній психології», були розглянуті причини того, що в зарубіжній психологічній науці термін характер не є загальноприйнятим [2]. Однією з причин, на його думку, є «тенденція ототожнювати характер з особистістю», що зробило термін характер непопулярним у відповідній науковій літературі [2, 3, 15].

Характеристика вибірки дослідження. У дослідженні брали участь 164 дівчини віком від 19 до 22 років. За соціальним статусом всі випробовувані були студентками харківських вузів. За сімейним станом всі випробовувані (100% вибірки) були незаміжні і не мали дітей. Для участі в дослідженні були відібрані дівчата з досвідом (вдалим чи невдалим за суб'єктивною шкалою) близьких стосунків з партнером.

Методики дослідження:

1. «Досвід близьких відносин» (ECR-R) (Кочарян А.С., Фролова Є.В., Такмакова М.Ю.);

Дана методика дозволяє визначити характер прихильності особистості за двома соціально-психологічними настановами: ставлення до залежності і незалежності в міжособистісному контексті. Методика складається з 36 тверджень, які утворюють дві шкали: тривога і уникнення (по 18 тверджень в кожній). На основі поєднання рівня виразності шкал методики діагностують чотири типи прихильності:

- Автономія (низька тривога, низьке уникнення) – тип прихильності, що визначається у людей, що сприймають взаємозалежність і усвідомлюють при цьому свою самодостатність.
- Надзалежність (висока тривога, низьке уникнення) – тип прихильності, при якому особистість визнає факт залежності в близьких стосунках, проте заперечує незалежність, як свою так і партнера.
- Псевдоавтономія (низька тривога, високе уникнення) – тип прихильності, при якому особистість не сприймає жодної форми залежності і перебільшує значення незалежності.
- Дезорієнтованість (висока тривога, високе уникнення) – тип прихильності, що формується у особистості з негативною настановою як на взаємозалежність, так і на самодостатність.

2. Методика Грігера.

Опитувальник Грігера призначений для оцінки груп рис і реакцій особистості, що становлять, відповідно до психоаналітичної концепції, структуру особистості. Опитувальник оцінює 33 групи рис і реакцій особистості, які є головними у визначенні того, що психоаналітики називають оральними, анальними, фалічними характеристиками. Частина шкал опитувальника оцінює силу Его через сексуальний потяг. В сучасній психології існує багато методик, спрямованих на дослідження характерологічних особливостей людини, але, оскільки ми в своїй роботі багато в чому спираємося на психоаналітичну концепцію, ми вважаємо найбільш доречним використання саме цієї методики [10].

Математико-статистична обробка результатів проводилася за допомогою непараметричного U – критерія Манна-Уїтні та факторного аналізу (ротация Varimax). При проведенні кореляційного і факторного аналізу використовувався комп'ютеризований пакет програм SPSS 21.

Результати дослідження та їх аналіз.

На основі даних опитувальника «Досвід близьких стосунків» у дослідницькій вибірці було сформовано 4 групи дівчат з різними типами прихильності. Оскільки методика «Досвід близьких стосунків» на сьогодні ще не має нормативних показників для української вибірки, виокремлення груп здійснювалося за медіаною кожної шкали, яку було встановлено емпіричним шляхом. Для шкали тривоги медіана склала 66,1 бали, для шкали уникнення – 57,5 балів. Кількісну характеристику груп представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

№	Тип прихильності	Кількість осіб	% від загальної кількості у вибірці
1.	Автономія	50	30%
2.	Псевдоавтономія	34	21%
3.	Дезорієнтованість	54	33%
4.	Надзалежність	26	16%

На першому етапі нашої роботи ми виділили факторну структуру рис особистості згідно опитувальнику Грігера за допомогою факторного аналізу (ротация Varimax). Психоаналітична символізація контамінує реальні факти. Задача полягає у тому, щоб звільнити емпіричний матеріал від психоаналітичного контенту й спробувати розглянути його у безпосередньому змісті. У таблиці 2 приведена факторна структура рис особистості тільки зі значимим навантаженням за фактором ( $p \leq 0,05$ ).

Таблиця 2

Фактор 1 Активне Я	Фактор 2 Дефензивне Я	Фактор 3 Конформне Я
Оральна агресивність (- 0,498)	Оральна залежність (0,325)	Лицемірство і конформізм (0,832)
Потреба збирання і накопичення (0,767)	Вербальна агресивність (0,714)	Неконвенційність (-0,691)
Інтерес до об'єктів з фалічною символікою (0,796)	Потреба порядку (0,465)	Потреба порядку (0,411)
Активний комплекс Ікара (0,525)	Анальний садизм (0,522)	Консерватизм, негнучкість (0,479)
Пасивний комплекс Ікара (0,798)	Нарцисизм (0,486)	Підпорядкування себе владі та порядку (0,792)
Інші прояви комплексу Ікара (0,804)	Екзгібіціонізм (0,828)	Сексуальний потяг (-0,646)
Дослідницька потреба, як один із симптомів Ікара (0,811)	Мужність (0,467)	Жіночність (0,438)
Потреба приемних дотикових вражень (0,728)	Жіночність (0,515)	
Потреба творчості (0,617)	Дружня і соціальна активність (0,699)	
Мужність (0,411)	Інтерес до дітей, потреба у догляді за ними (0,455)	
Жіночність (0,475)		
Інтерес до дітей, потреба у догляді за ними (0,574)		
Вага фактору 28,34 %	Вага фактору 15,28 %	Вага фактору 11,32 %

Примітка: в таблицю винесено тільки значущі навантаження за факторами (від 0,40)

1-й фактор «Активне Я» склали наступні шкали: оральна агресивність (увійшла до фактору з негативним значенням); інтерес до об'єктів з фалічною символікою, активний комплекс Ікара, пасивний комплекс Ікара, інші прояви комплексу Ікара, дослідницька потреба характеризують схильність особистості до прагнення нових вражень, отримання нового досвіду; потреба приемних дотикових вражень; потреба творчості; мужність та жіночність; інтерес до дітей, потреба у догляді за ними. Представлені шкали описують відносно зрілу, життєво активну позицію, що характеризується відкритістю новому досвіду, творчими потребами.

2-й фактор «Дефензивне Я» склали наступні шкали: оральна залежність, що проявляється у схильності до залежності від значимих фігур, пасивному очікуванні «подарунків» від долі, визнанні своєї слабкості перед життєвими труднощами; вербальна агресивність проявляється у схильності до сарказму, демонстративному викритті чужих недоліків, прагненні самоствердження за рахунок влучних вербальних реакцій; анальний садизм, що проявляється у схильності людини демонструвати свою дисциплінованість та категоричну неприязнь до порушення правил та законів; нарцисизм проявляється у перебільшеній увазі до власної персони у ситуації спілкування, надзвичайно збільшене відчуття власної цінності; екзгібіціонізм розуміється як прагнення до демонстративного вираження почуттів та емоцій, потреба у заохоченні з боку оточуючих; мужність та жіночність, як готовність відповідати гендерним стереотипам; дружня і соціальна активність проявляється у схильності особистості до поверхневого, неглибокого спілкування, як спроби наповнення себе; інтерес до дітей та потреба у догляді за ними.

М. Бурно у своїх роботах визначає дефензивну особистість як уразливу, недовірливу, схильну до сумнівів власної цінності. «Дефензивна людина прагне жити спокійним життям, уникаючи раячих самолюбство зустрічей з впевненими в собі, «успішними», як зараз кажуть, людьми» [5].

3-й фактор «Конформне Я» склали наступні шкали: лицемірство і конформізм; потреба порядку, що проявляється у вимогливості до себе та оточуючих, сприйняття дійсності перебільшено серйозно та тривожно; консерватизм, негнучкість як ригідний спосіб мислення, небажання змін у власному житті; підпорядкування себе владі і порядку проявляється у абсолютній повазі та любові до батьків, не заперечливість перед начальством, прагнення відповідати моралі свого суспільства. З негативним значенням до даного фактору увійшли шкали неконвенційності та сексуального потягу, що свідчить

про те, що особистість не може вийти за межі звичних стереотипів поведінки, не здатна абстрагуватися від думки соціуму та зазвичай веде себе «так, як треба». Можна припустити, що їхнім життям керують певні сценарні стереотипи, внаслідок чого вони і стають закритими до нових вражень. Характерне пригнічення сексуального потягу, демонстративна, удавана сором'язливість, уникнення відверто-сексуальної тематики. Головна, відмінна риса таких особистостей – конформність та податливість до свого звичного оточення, ця людина продукт свого мікрооточення. Девіз такої особистості «бути як усі, жити як усі».

На другому етапі нашої роботи ми визначили, чи є якісь фактори специфічними лише для дівчат з певним типом за допомогою непараметричного U – критерія Манна-Уїтні. У таблиці 3 наведені значимі відмінності між групами дівчат з різними типами прихильності.

Таблиця 3

Риси особистості	U – критерій	Z – перетворення	P, рівень значущості
Дівчата з типом прихильності автономія та псевдоавтономія			
Дефензивне Я	379	3,09	0,01
Активне Я	672	2,20	0,05
Дівчата з типом прихильності автономія та дезорієнтованість			
Активне Я	659	3,61	0,01
Дефензивне Я	579	-2,74	0,05
Конформне Я	719	-2,92	0,01
Дівчата з типом прихильності автономія та надзалежність			
Конформне Я	264	-4,22	0,01
Дівчата з типом прихильності псевдоавтономія та дезорієнтованість			
Дефензивне Я	518	-2,21	0,05
Дівчата з типом прихильності дезорієнтованість та надзалежність			
Конформне Я	410	-2,21	0,05

Примітка: у таблиці представлені тільки значущі результати.

З представлених у таблиці результатів видно специфічні фактори відносно типів прихильності. Так, для дівчат з типом прихильності псевдоавтономія відповідає фактор «Дефензивне Я». Цей тип прихильності характеризується надцінністю власної свободи, неприйняття у стосунках з партнером будь-яких обмежень власної особистості, загострене відчуття своєї незалежності. «Дефензивне Я» описує таку особистість, що гостро переживає свою неповноцінність, постійний внутрішній конфлікт самоцінності. М. Бурно у своїй праці «О характерах людей» приділяє особливу увагу поняттю дефензивної особистості. Він визначає дефензивність особистості через такі властивості характеру, як боязкість, нерішучість, малодушність, недовірливість, ніяковість. Дефензивна людина прагне жити у стані душевного спокою, уникаючи травмуючих, ризикованих ситуацій міжособистісного спілкування, уникнення відповідальності у стосунках. При цьому, у болісному переживанні своєї самотності у глибині душі існує думка, що він заслуговує на прийняття та любов.

Для дівчат з типом прихильності «Надзалежність» відповідний фактор «Конформне Я». Тип прихильності «Надзалежність» представляє собою сполучення високої тривоги та низького уникнення. При цьому типі особистість визнає факт залежності в близьких стосунках, проте заперечує незалежність, як свою, так і партнера. Це тривожно-маніпулятивна, символічна форма стосунків, при якій підлегле становище є наслідком обмеження власної свободи, а не наслідком залежності. Фактор «Конформне Я» описує особистість, що підвладна нормам свого оточення. Внутрішні настрої, сексуальний потяг, прояв емоцій та почуттів такої особистості переживають згідно загально прийнятих правил її найближчого оточення. П.Б. Ганнушкин влучно визначив деякі риси конформного типу характеру – готовність, підпорядкування рішенню більшості, шаблонність, банальність, схильність до консерватизму.

Були виявлені значимі відмінності між дівчатами з типом прихильності «Автономія» та дівчатами з типом прихильності «Дезорієнтованість». У других значимо більш виражені обидва фактори «Дефензивне Я» та «Конформне Я».

За фактором «Активне Я» не було виявлено значимих відмінностей між групами. Що стосується групи дівчат з типом прихильності «Автономія», то не було виявлено специфічних факторів для цього типу прихильності. Відсутність відповідного фактору для групи дівчат з типом прихильності «Автономія» вказує на те, що для цих дівчат не було виявлено однотипних рис характеру. Тобто, конструктивний, здоровий тип прихильності дівчат до партнера не має значимо вираженої обумовленості окремими характерологічними особливостями. Звісно, кожна людина є неповторною та унікальною. Однак, характер як «інтеграл» певних рис особистості, є важливим орієнтиром, що допомагає краще розуміти та прогнозувати поведінку людини.

Висновки:

1. Представлена вибірка у дослідженні є рандомізованою. Отже, можемо припустити, що отриманий розподіл типів прихильності відповідний і для генеральної сукупності. За результатами

методики «Досвід близьких відносин» (ECR-R) (Кочарян А.С., Фролова Є.В., Такмакова М.Ю.) було виділено чотири незалежних групи досліджуваних: дівчата з автономним типом прихильності, дівчата з псевдоавтономним типом прихильності, дівчата з дезорієнтованим та надзалежним типом прихильності до партнера.

2. Було спрощено сукупність характерологічних ознак, що представлені у методиці Грігера за допомогою факторного аналізу. Було виділено фактори: «Активне Я», «Дефензивне Я», «Конформне Я». Описаний психологічний зміст факторів.

3. Було виявлено, що для дівчат з псевдоавтономним типом прихильності відповідний фактор «Дефензивне Я»; для дівчат з надзалежним типом прихильності властивий фактор «Конформне Я». За фактором «Активне Я» не було виявлено значимих відмінностей між групами. Для дівчат з автономним типом прихильності не було виявлено специфічних факторів для цього типу прихильності. У дівчат з дезорієнтованим типом прихильності властиві фактори «Дефензивне Я» та «Конформне Я». Таким чином, особливості характерологічної структури фактично репрезентують стиль прихильності особистості.

Перспективи подальшого дослідження полягають у поглибленні знань щодо особливостей характерологічних рис та ознак, дослідженні нарцистичного компоненту характеру, виявленні особливостей типу прихильності до батьків особистості у дитинстві у зв'язку з її характерологічними особливостями, що проявляються у дорослому віці.

#### Література:

1. Бару І.О. Особливості симптомокомплексу «Емоційного холоду» в міжособистісних стосунках: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психологія» / Бару І.О. – Харків, 2015. – 20с.

2. Бердникова А. А. К проблеме разобщенности подходов в современных исследованиях характера // Знание. Понимание. Умение. № 2, 2012. С. 290–292.

3. Бердникова А. А. Обзор развития представлений о характере отечественными психологами середины и конца XX века: его понимание и структура // Научные труды МосГУ. Вып. 121, 2010 С. 143–147.

4. Боулби Джон. Привязанность. — М.: Гардарики, 2003. — 477с.

5. Бурно М.Е. О характере людей // М.: Альма матер, 2010. – 639 с.

6. Государственная служба статистики Украины: - Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

7. Grygier T.G. Validity of the dynamic personality inventory / T.G. Grygier. // Read to the 7th International Congress of Rorschach and Other Projective Techniques, London 7th August, 1968. – R. 472.

8. Григорова Т. П. Деструктивная привязанность к партнеру во взрослом возрасте и совладание с ее проявлениями : автореф. дис. канд. психол. наук / Григорова Т. П. – Кострома, 2015. – 27 с.

9. Коцар А.В. Особливості психосексуального розвитку хворих на невроз жінок, що знаходяться у відносинах подружньої залежності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.04 «Медицина психологія»/ Бару І.О. – К., 2002. – 20с.

10. Коцюба Г.О. Психологічні особливості організації уязвленого кохання у жінок: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психологія» / Коцюба Г.О. – Харків, 2010. – 20с.

11. Казанцева Т.В. Социально-психологические детерминанты межличностной привязанности / Т.В. Казанцева. – дис. канд. психол. н., 19.00.05 – СПб.: 2011. – 205 с.

12. Кочарян А. С. Субвербальная модель клиент-центрированной психотерапии / Александр Суменович Кочарян. // Психологічне консультування і психотерапія. – 2015. – Том 2, №1-2. – С. 49–57.

13. МЯГЕР В.К., МИШИНА Т.М. Семейная психотерапия: Руководство по психотерапии, Л.: Медицина, 1979, 610 с.

14. Райгородский Д.Я. Психология и психоанализ характера / Хрестоматия по психологии и типологии характеров. – Самара: Издательский Дом «Бахрах-М» 2002, - 640 с.

15. Стивен М. Джонсон. ПСИХОТЕРАПИЯ ХАРАКТЕРА. Методическое пособие для слушателей курса «Психотерапия». М.: Центр психологической культуры, 2001. - 356 с.

16. Такмакова М.Ю. Вплив стилю прихильності на особливості побудування міжособистісних стосунків у дівчат /М.Ю. Такмакова // Международный научный периодический журнал «Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научных школ», 2014. – № 5; С. 217-230. – ISSN 2313-7525. (<http://fund-issled-intern.esrae.ru/>).

17. Ярова Н.А. Статеворольові чинники психологічного забезпечення благополуччя особистості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психологія» / Ярова Н.А. – Харків, 2015. – 20с.

#### Literatura:

1. Baru I.O. OsoblivostI simptomokopleksu «Emotsynogo holodu» v mizhosobistsnih stosunkah: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psihol. nauk: spets. 19.00.01 «Zagalna psihologiya, IstorIlya psihologIya» / Baru I.O. – HarkIv, 2015. – 20s.

2. Berdnikova A. A. K probleme razobschennosti podhodov v sovremennyih issledovaniyah haraktera // Znanie. Ponimanie. Umenie. # 2, 2012. S. 290–292.

3. Berdnikova A. A. Obzor razvitiya predstavleniy o haraktere otechestvennyimi psihologami serediny i kontsa XX veka: ego ponimanie i struktura // Nauchnyie trudyi MosGU. Vyip. 121, 2010 S. 143–147.

4. Boulbi Dzhon. Privyazannost. — M.: Gardariki, 2003. — 477s.

5. Burno M.E. O haraktere lyudey // M.: Alma mater, 2010. – 639 s.

6. Gosudarstvennaya sluzhba statistiki Ukrainyi: - Rezhim dostupa: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

7. Grygier T.G. Validity of the dynamic personality inventory / T.G. Grygier. // Read to the 7th Interna-

tional Congress of Rorschach and Other Projective Techniques, London 7th August, 1968. – S. 472.

8. Grigorova T. P. Destruktivnaya privyazannost k partneru vo vzrosлом vozraste i sovladanie s ee proyavleniyami : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psih. nauk / Grigorova T. P. – Kostroma, 2015. – 27 s.

9. Kotsar A.V. Osoblivosti psihoseksualnogo rozvitku hvorih na nevroz zhinok, scho znahodyatsya u vidnosinah podruzhnoyi zalezhnosti : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psihol. nauk: spets. 19.00.04 «Medichna psihologiya»/ Baru I.O. – K., 2002. – 20s.

10. Kotsyuba G.O. PsihologIchnI osoblivosti organizatsiyi uzalezhnenogo kohannya u zhInok: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psihol. nauk: spets. 19.00.01 «Zagalna psihologIya, IstorIya psihologIya» / Kotsyuba G.O. – HarkIv, 2010. – 20s.

11. Kazantseva T.V. Sotsialno-psihologicheskie determinanty mezhlichnostnoy privyazannosti / T.V. Kazantseva. – dis. kand. psihol. nauk, 19.00.05. –SPb.: 2011. – 205 s.

12. Kocharyan A. S. Subverbalnaya model klient-tsentrirovannoy psihoterapii / Aleksandr Surenovich Kocharyan. // Aktualni problemi teorIyi ta praktiki psihologIchnoYi dopomogi. Materiali VII HarkIvskih mIzhnarodnih psihologIchnih chitan, 25-26 list. 2015r. - H.: HNU Imeni V.N. KarazIna. – 2015. – S. 95–96.

13. Myager V.K., Mishina T.M. Semeynaya psihoterapiya: Rukovodstvo po psihoterapii. L.: Meditsina, 1979, s.610

14. Raygorodskiy D.Ya. Psihologiya i psihoanaliz haraktera / Hrestomatiya po psihologii i tipologii harakterov. – Samara: Izdatelskiy Dom «Bahrah-M» 2002, - 640 s.

15. Stiven M. Dzhonson. Psihoterapiya haraktera. Metodicheskoe posobie dlya slushateley kursa «Psihoterapiya». M.: Tsentr psihologicheskoy kulturyi, 2001. - 356 s.

16. Takmakova M.Yu. Vpliv stilyu prihilnosti na osoblivosti pobuduvannya mIzhosobistIsnih stosunkIv u dIvchat /M.Yu. Takmakova // Mezhdunarodnyiy nauchnyiy periodicheskiy zhurnal «Fundamentalnyie i prikladnyie issledovaniya v praktikah veduschih nauchnyih shkol», 2014. – # 5; S. 217-230. – ISSN 2313-7525. (<http://fund-issled-intern.esrae.ru/>).

17. Yarova N.A. StatevorolovI chinniki psihologIchnogo zabezpechennya blagopoluchchya osobistos-tI: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psihol. nauk: spets. 19.00.01 «Zagalna psihologIya, IstorIya psihologIya» / Yarova N.A. – HarkIv, 2015. – 20s.